

Ambachtelijk vakmanschap in het Drentse Zuidwolde

Sietze de Vries

De Gereformeerde Kerk (vrijg.) te Zuidwolde heeft al een behoorlijke orgelgeschiedenis achter de rug. De kerk werd in 1945 geïnstitueerd en kreeg drie jaar later haar eigen gebouw naast de molen in het pittoreske Drentse dorpje.

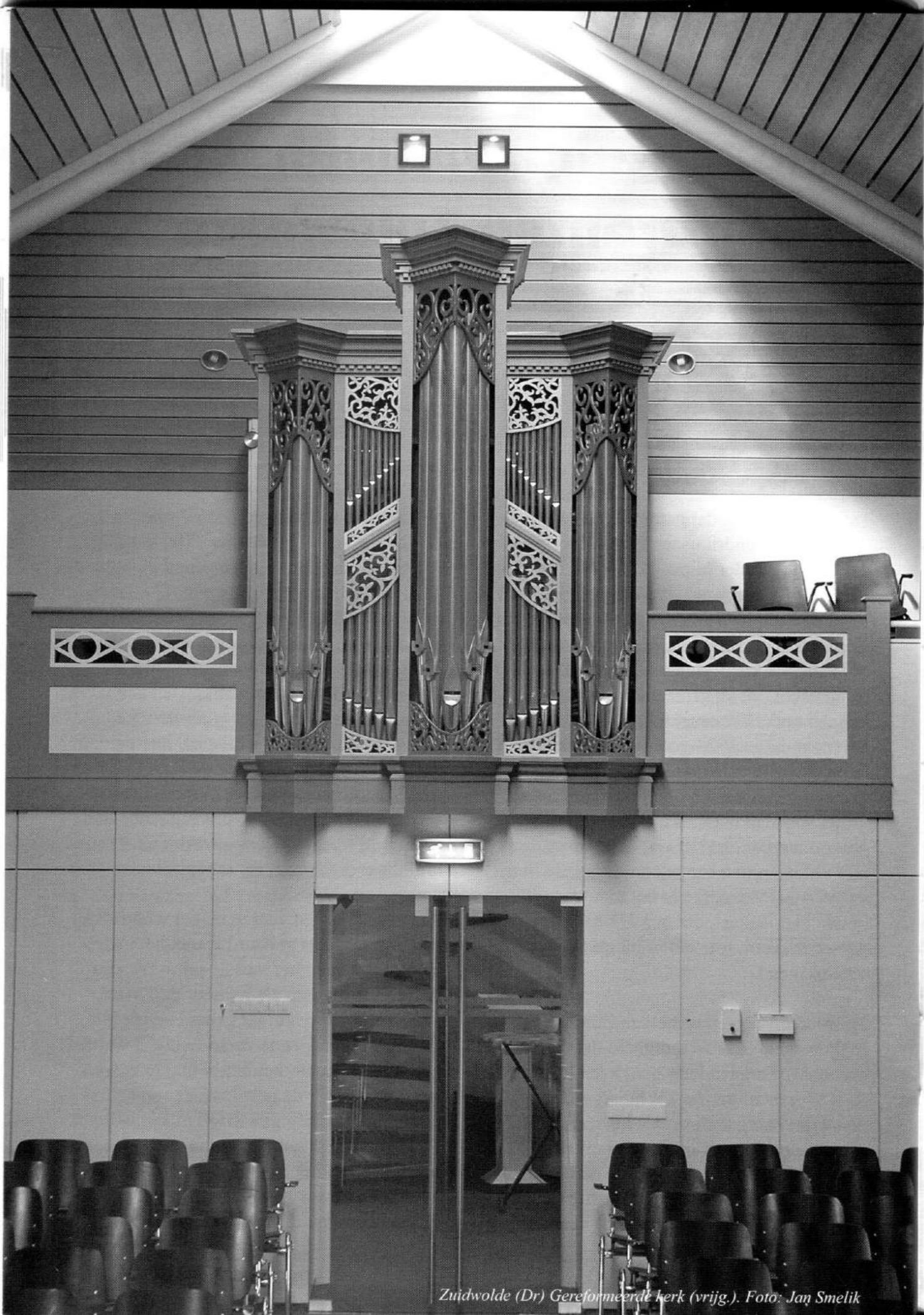
In 1953 werd een klein Secretaireorgel uit 1851 aangekocht, dat gemaakt was door orgelmaker Hendrikus ter Hart. Dit orgel, dat ook nog ouder pijpwerk bevatte, werd in 1967 door Hendriksen & Reitsma gerestaureerd en deed tot 1984 dienst. In dat jaar werd het instrument van de vrijgemaakt-gereformeerde kerk 'De Lichtboei' te Dronten aangekocht om de gemeentezang beter te kunnen ondersteunen. Het ging om een instrument dat in 1974 gemaakt was door H.H. Groenewegen te Wijnandsrade. Hoewel de gemeente hiermee en orgel kreeg dat iets groter was dan het voorgaande, kon toch niet gezegd worden dat het viervoets instrument met vijf stemmen een adequaat begeleiding-orgel was. Met name in het nieuwe kerkgebouw 'Het Anker', dat in 1993 in gebruik genomen werd, was het orgel qua klank ontoereikend.

Nu verkeert de gemeente van Zuidwolde in de gelukkige omstandigheid dat ze een orgelmaker binnen haar gelederen heeft. Rini Wimmenhove (www.huisorgelbouw.nl), die al jarenlang actief is als huisorgelmaker, werd geconsulteerd inzake een eventueel aan te kopen orgel dat in opslag bij een orgelmaker stond. Het betreffende instrument werd in 1981 gemaakt door L.J. Kramer

(Boskoop) voor de kerk van Bruchem, waar het tot 2005 dienst deed (zie de oorspronkelijke dispositie op pagina 17). De sympathieke, bescheiden orgelkas bood plaats aan elf stemmen, verdeeld over Hoofdwerk en Bovenwerk.

Het als balustradeorgel gebouwde instrument bezat zijkantbespeling, waarbij de twee houten (gedekte) stemmen van het pedaal in een aparte kas achter het orgel stonden. Kortom: een degelijk neobarok instrument, dat qua grootte ideaal voor de kerk te Zuidwolde was, maar waar wel het nodige aan gebeuren moest. Aan Rini Wimmenhove de taak om dit gegeven om te vormen tot een bruikbaar orgel voor de erediensten in Zuidwolde.

Een revisie is een veel te mager woord voor wat er inmiddels gebeurd is met het instrument. De kas en het meeste pijpwerk zijn nog aan te merken als Kramer-materiaal, maar verder is het orgel geheel vernieuwd. De meest ingrijpende verandering is wel dat het orgel nu achterkantbespeling gekregen heeft, waardoor de hele lay-out van het instrument drastisch gewijzigd moest worden. Een groot voordeel hiervan is dat de mechanische verbindingen een symmetrisch beeld laten zien en dus beter inpasbaar zijn in de eveneens symmetrische orgelkas. Ook

Zuidwolde (Dr) Gereformeerde kerk (vrijg.). Foto: Jan Smelik

Oorspronkelijke dispositie Kramer-orgel uit 1981

Hoofdwerk C-g ³	Bovenwerk C-g ³	Pedaal C-f ¹
Prestant 8'	Gemshoorn 8'	Bourdon 16'
Roerfluit 8'	Holpijp 8'	Gedekt 8'
Octaaf 4'	Ged. Fluit 8'	
Octaaf 2'	Spitsfluit 4'	
Cornet III (vanaf g ^o)	Regaal 8'	
Mixtuur II-III	Tremulant (pneumatisch)	

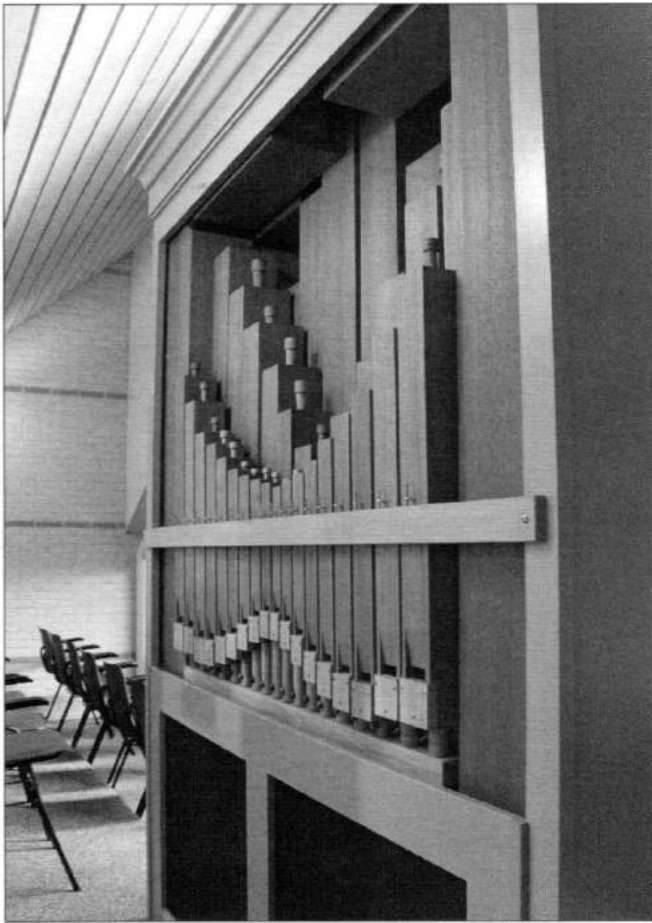
Manuaalkoppel
pedaal-manuaal I
pedaal-manuaal II

voor de bespeler is het plezieriger, omdat de toetsdruk gelijkmatiger is (C- en Ciskant staan even ver van je af) en de orgelklank ook evenwichtiger bij de claviatuur aankomt. Achter de rug van de bespeler is nu de pedaalkas geplaatst, waarvan de pijpen achterwaarts uitspreken. Omdat de Kramerwindladen van bedenkelijke kwaliteit waren, zijn ze door nieuwe eikenhouten exemplaren vervangen, die tot in de kleinste details ambachtelijke kwaliteit uitstralen. Ook de mechanische tractuur van zowel toetsen als registers is geheel vernieuwd, waarbij ik met name de prachtige, door Wimmenhove zelf gesmede klinkverbindingen in de registermechaniek wil noemen. Ook de aanleg van wellenborden en abstracten is tot op de vierkante millimeter in de kleine orgelkas ingepast en dwingt door de zorgvuldige bouwwijze respect af. Wat dat betreft is het erg jammer dat we aan de buitenkant nog tegen de erg 'gewoontjes' aandoende claviatuur van Kramer aankijken: dit orgel verdient mooier en beter. De orgelkas is nu groen van kleur met goudkleurig snijwerk;

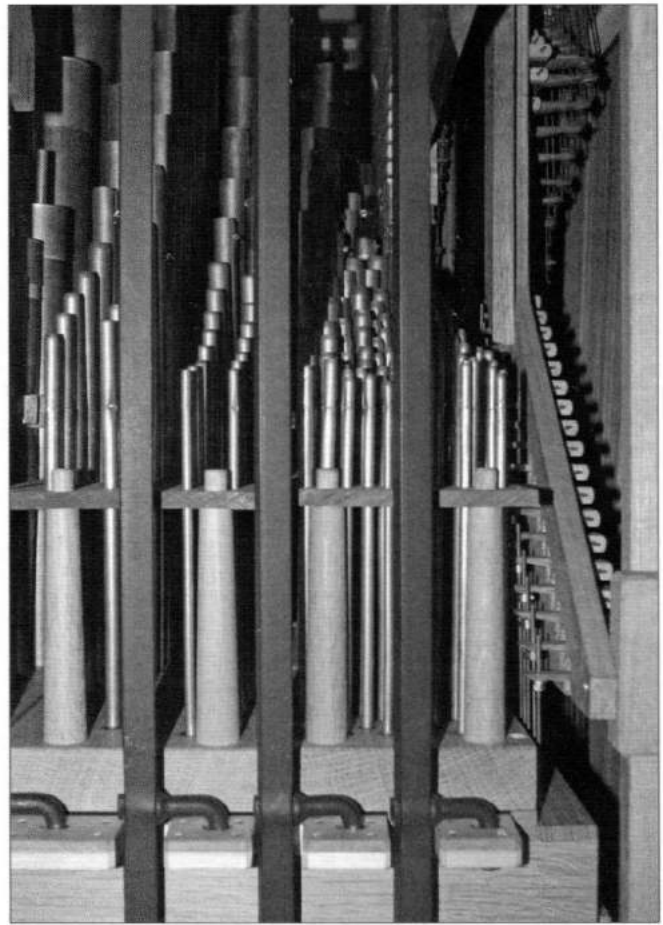
voorheen was de kas blank gehouden. Het aanzien is verbeterd door het verhogen van de middentoren met tien centimeter. Dit heeft niet alleen een esthetische functie: hierdoor werd er ook ruimte gewonnen in de toch al zeer krappe orgelkas. Hoe zeer er met de ruimte gewoekerd is, blijkt bijvoorbeeld uit de plaats van de grootste pijpen van de achtvoets fluiten, die van de laden afgevoerd zijn en precies ingepast zijn aan de zijkanten van het orgel. Een fraai detail is nog de sleep van de Prestant 8'; deze is als zogenaamde ondersleep (dus aan de onderkant van de windlade) uitgevoerd, zodat de afstand die de conducten naar de frontpijpen moeten afleggen zo minimaal mogelijk is.

De windvoorziening werd geheel nieuw aangelegd, waarbij alle werken nu gevoed worden door een magazijnbalg die onder de vloer tussen de hoofdkas en de pedaalkas ligt: de bespeler heeft dus letterlijk 'de wind er onder'.

De winddruk is nu ook voor alle werken gelijk, namelijk 70 mm waterkolom, terwijl dat voorheen niet alleen veel lager maar ook

*Achterzijde van de pedaalkas. De pijpen staan dus niet richting kerkzaal, maar richting achtermuur opgesteld.
Foto's: Jan Smelik*

De klinkverbindingen in de registermechaniek werden door Rini Wimmenhove op ambachtelijke wijze gesmeed

per werk verschillend was. Dit betekende ook een onvermijdelijke herintonatie van het pijpwerk, zodat Rini Wimmenhove alle ruim 800 pijpen opnieuw stem moest geven. Daarbij is de (conische) Gemshoorn 8' van het Bovenwerk vermaakt tot een Nasard $2\frac{2}{3}'$ en de Regaal 8' van hetzelfde werk werd vervangen door een Kromhoorn 8' met langere bekens en dus met meer grondtoon. De fluiten 4' en 2' van het Bovenwerk werden een halve toon naar boven opgeschoven, zodat er op de nieuwe winddruk een betere klank ontstond. Beide fluiten kregen een nieuwe pijp voor groot C.

Klankindrukken

Het bescheiden kerkgebouw van Zuidwolde heeft voor muziek bepaald geen gunstige akoestiek: het schrootjesplafond en de onge-

pleisterde muren leveren nauwelijks enige reflectie op. Toch klinkt het orgel overtuigend in de ruimte, zonder overigens zijn neobarokke wortels helemaal te verloochenen. De Prestant 8', die vanaf groot C in het front staat, geeft een stevig fundament aan de klank. De overige registers van de presentantenfamilie vullen dit goed aan en vinden in de heldere Mixtuur hun bekroning. Het is zonder meer een muzikaal en inspirerend ensemble, ook al hoor je met name in de aanspraak en de enigszins 'kale' klank nog duidelijk dat een neobarok orgel blijft zingen zoals het gebekt is. De beide achtvoets fluiten zijn mooi donker van klank en fraai in hun onderlinge karakterverschillen; de fluiten in 4' en 2' ligging zijn nog ietwat schraal van klank. De Nasard is een zinvolle aanwinst in de dispositie, omdat dit register

zowel solistisch als in een grondstemmenklank goede diensten bewijst. De Cornet heeft eigenlijk een Sesquialter mensuur (= prestantmensuur) en is daardoor ook in het plenum inzetbaar.

De Kromhoorn heeft door zijn enge bekertjes nog steeds een regaalkarakter, maar is in allerlei combinaties inzetbaar, zowel solistisch als in akkoordspel. Hoewel de beide pedaalstemmen achter de bespeler staan en ook nog eens aan de achterkant uitklinken, zijn ze in de kerk goed hoorbaar. Overigens zijn er plannen om de achterwand van de kerk iets te wijzigen om nog wat meer reflectie van deze pedaalstemmen te verkrijgen. De windvoorziening gedraagt zich voorbeeldig: zonder star te worden is er steeds ruim voldoende wind. De nieuw gemaakte oploppende tremulant, naar historisch voorbeeld met houten veer, functioneert ook uitstekend. De kerk te Zuidwolde is hiermee een interessant en goed klinkend orgel rijker, waarmee ik de gemeente van harte feliciteren wil. Daarbij spreek ik de wens uit dat de organisten van dit kleinood in hun spel net zoveel

zorgvuldigheid en kwaliteit uitstralen als de makelij van het instrument. De boven de claviatuur hangende zetting van een Amen met een oorverdovende kwintparallel is hopelijk niet exemplarisch voor het tegen-deel...

Dispositie orgel in Gereformeerde Kerk (vrijg.) te Zuidwolde

Hoofdwerk C-g³	Bovenwerk C-g³	Pedaal C-f¹
Prestant 8'	Holpijp 8'	Bourdon 16'
Roerfluit 8'	Ged. Fluit 4'	Gedekt 8'
Octaaf 4'	Nasard 3'	
Octaaf 2'	Spitsfluit 2'	
Cornet III (vanaf g ^o)	Kromhoorn 8'	
Mixtuur II-III	Tremulant (oploppend)	
Manuaalkoppel		
Koppel pedaal-manuaal I		
Koppel pedaal-manuaal II		
Stemming: Neidhard I		
Winddruk: 70mm waterkolom		